CONTRIBUȚII LA CERCETAREA MEGLENOROMÂNEI VORBITE ÎN DOBROGEA

DE

ELENA SCĂRLĂTOIU

După aproape o jumătate de veac de la ancheta efectuată de Th. Capidan și Sever Pop (cf. prefața lui **Capidan**, *Mgl.* III) la meglenoromânii originari din Liumnița (actuala localitate Scra din Grecia) și stabiliți după anii 1923—1924 în comuna Srebărna, situată în nord-estul Bulgariei de astăzi, se impunea actualizarea investigației. Și aceasta, nu numai pentru că intervalul de timp ce s-a scurs de la acea dată pînă acum este apreciabil, ci și pentru alte rațiuni de ordin științific. Se știe că, după 1940, liumniceanii, ca și ceilalți meglenoromâni plecați din Grecia și așezați în comune învecinate cu Srebărna, au venit în România (în comuna Cerna, jud. Tulcea). Aici au cunoscut noi realități care, în chip firesc, și-au găsit reflectarea în limbă ; aici au cunoscut marile prefaceri ale societății românești, progresul economic și cultural al țării, ce și-a pus pecetea pe întreaga lor viață materială și spirituală. Au fost astfel create premisele pentru apropierea de limba standard nu numai a graiurilor dacoromâne, ci și a dialectelor aromân și meglenoromân[1].

O cercetare similară a făcut Beate Wild din R.F.G. la meglenoromânii din Grecia[2].

La baza anchetei noastre a stat chestionarul pentru ALR II, vol. I, precum și cel publicat în FD pentru NALR (chestionarul general și chestionarele speciale)[3]. Atunci cînd am considerat necesar am introdus și întrebări suplimentare.

---

[1] Cu privire la procesul de apropiere a graiurilor dacoromâne de limba standard s-a scris în ultima vreme în țara noastră destul de mult. Lucrările pe care le-am consultat pentru această problemă sînt : B. Cazacu, *Despre dinamica limitelor dialectale*, în FD, V, 1963 ; același, *Despre noțiunea de interdialect*, în SCL, XVII, 1966 ; Valeriu Rusu, *Observații asupra pătrunderii neologismelor în graiul de pe Valea Ialomiței*, în FD, III, 1961 ; I. Coteanu, *Aspecte ale limbajului popular actual*, în LR, XII, 1963, nr. 1 ; St. Dumistrăcel, *Neologisme în terminologia agricolă pe baza ALR*, în „Anuar de filologie", Iași, XV, 1964 ; același, *L'influence de la langue littéraire sur les parlers populaires roumains. Premisses*, în RRL, XXXIV, 1970 ; Ion Ionică, *Elemente recente în lexicul graiului de pe Valea Bistriței (Bicaz)*, în LR, XV, 1966, nr. 3 ; Paul Lăzărescu, *În legătură cu raporturile dintre limba standard și graiurile locale*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 2 ; Gh. Pop, *Elemente neologice în graiul maramureșan*, Cluj, 1971 ; Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Magdalena Vulpe, *Cu privire la raporturile dintre limba literară și graiuri*, în FD, VIII, 1973.

[2] Beate Wild, *Meglenorumänischen Sprachatlas*, Köln, 1983.

[3] Vezi FD, V, 1963, p. 157—271.

BDD-A24107 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:22 UTC)

Ancheta am realizat-o la liumniceani stabiliți în Cerna — pentru a putea compara situația prezentă cu cea găsită de Th. Capidan — dar, în același timp, am extins-o și la reprezentanți ai altor comune meglenoromâne (*Lu, Oș, Țr*)[4].

Scopul cercetării noastre a fost dublu : pe de o parte, așa cum arătam, actualizarea anchetei lui Th. Capidan și Sever Pop, iar pe de altă parte, urmărirea relației ce se stabilește între graiul meglenoromânilor și transformările socio-culturale, politice și economice survenite în viața lor.

De pildă, **așezările** meglenoromâne păstrau numele vechi, de origine traco-iliră, *cătún* (**Russu**) ; aceeași denumire s-a păstrat și în Srebărna și în comunele limitrofe ; în *Ce* nu se mai folosește decît în relatările bătrînilor privitoare la traiul pe care-l duceau în ținutul Megleniei. Termenul a fost înlocuit cu dr. *sat*, care denumește și în graiul meglenoromânilor o localitate rurală mai mică ; dacă localitatea este mai mare și are în jur sate aparținătoare, cum este și *Ce*, aceasta poartă numele însușit din dr. : *comúnă* (ALR s.n. III, h. 900). Explicația se găsește în răspunsurile informatorilor : în regiunile pe care le locuiseră odinioară, așezările omenești erau mici, cu case puține, iar numele lor era cel pe care-l știau „din moși-strămoși". În Bulgaria au stat puțin timp și au folosit denumirea veche (012 : ALR s.n. III, h. 900) ; abia în *Ce*, în care locuiesc de mai bine de patru decenii, au început să „burvească" (să amestece) cuvintele, au părăsit denumirea *cătun* și au adoptat-o pe aceea de *sat*. Sate mai mari nu aveau, de aceea nu a existat în dialect nici corespondentul dr. *comună*, însușit de către vorbitori abia în *Ce*.

Locuința propriu-zisă se construia în funcție de posibilitățile fiecărei familii. Cînd cineva își făcea o casă mai frumoasă se spunea : *ăń dărăi úná cásă úbăvă* (*Lum*) sau *ăń dărăi úna cásă búnă* (*Lu, Oș*) ; formația *ń-am fat úná cásă úbăvă* (012 : ALR II, h. 219), în loc de *ăń dărăi...* este necunoscută meglenoromânilor. În pct. 012 și în satele limitrofe, reprezentînd puncte de anchetă necartografiate, coloniștii s-au instalat în casele care le-au fost puse la dispoziție ; în *Ce*, în afară de cîteva blocuri construite recent, case noi n-au mai fost ridicate : meglenoromânii și le-au amenajat pe cele vechi, astfel încît gradul lor de confort a sporit, într-adevăr. Nefiind însă puși în situația de a-și construi din temelii o casă, vorbitorii s-au arătat surprinși de întrebarea pe care le-am pus-o (ALR II, 3 757) și au răspuns după ezitări : „am făcut o casă frumoasă".

În Meglenia c a s a era de două tipuri : *cásă puzimálă*, fără „etaj" și *cásă cu pulátă*, cu un fel de etaj — aceasta din urmă fiind mai des întîlnită în *Lu* și *Oș*, unde terenul prezenta un grad mare de umiditate, datorită numeroaselor izvoare și ape freatice. În orice cătun meglenoromân ea se zidea din blocuri mari de piatră (*rópă, roápă*), aceasta fiind un material de construcție lesne de găsit în regiunea respectivă. Z i d u l (ALR II MN, 3 761 ; *M* : *zid* ; 012 = *zid*, pl. *zídur* ; a.p. : *zid* ; *Ce* : 012' = *zid* ; *Lu, Oș, Țr* = *zid* — *peréli* „depinde cui te adresezi") se înalță pe t e m e l i e (ALR II, h. 223 ; *M* : *timél'ă* ; 012 *timél'ă* ; a.p. : *timél'ă* ; 012' : *timéie, timîlie di roápă* ; *Lu, Oș, Țr* : *timél'ă* — *temelíe*

[4] Cei mai numeroși sînt cei din *Lum*, *Lu* și *Oș*. Din *Țr* au venit foarte puțini ; la fel și din *Cu* și *Br*. Ultimul reprezentant al localității *Hu* stabilit în țara noastră s-a stins din viață, se pare, cu mai mulți ani în urmă.

BDD-A24107 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:22 UTC)

„depinde cu cine stăm de vorbă"), era tot din piatră. În comunele în care sufla vîntul de miazănoapte numit *boári*, de pildă în *Lu, Oș, Br*, acoperișul (*M* : *cupirimínt* ; *B* : *cupirimínt* ; *cupiríș* ; *Ce* : *cupirimínt* — *acoperíș* „depinde cui ne adresăm" ; *căčula căsii*) trebuia să fie greu, de aceea se făcea numai din dale de piatră numite *ploč* (sg. *ploače*). În celelalte comune casa se acoperea cu bucăți de pămînt ars : *kirmíz* (sg. *kirmídă*) (*Lum*), *kirmíț* (sg. *kirmídă*) (*Țr*) ; tavane nu existau : din încăpere se privea acoperișul. Abia după primul război mondial unii megleniți mai înstăriți și mai puțin conservatori și-au amenajat *tavane* (*tăváne*, sg. *tăván*). Pînă în aceeași perioadă nu au existat decît în rare cazuri ferestre (*pinġerț*, sg. *pinġercă*). Lumina se primea prin *báġă*, un fel de „luminator" aflat pe acoperiș. Casa era construită dintr-o singură încăpere, rareori din două, rezultate, de fapt, din despărțirea aceleiași unice odăi dreptunghiulare printr-o împletitură de nuiele (*părmăcloác*), mai ales în *Lu* și *Oș*. Excepție făceau casele țîrnăcoților. Pentru pct. 012 și pentru cele învecinate, neanchetate de T. Capidan, ca și pentru *Ce*, vom înregistra altă situație, pentru că și tipul de casă, și materialul de construcție diferă. De exemplu, acoperișul din țigle (ALR II, h. 223) este mai răspîndit (012 : *kirmíz*, sg. *kirmídă* ; a.p. : *kirmíz*, sg. *kirmídă*; *Ce* : 012', *Lu, Oș, Țr* — *kirmíz, țiglă, oláne*) ; nici cel din tablă (ALR II MN 3 776) nu lipsește în *Ce* : 012'= *tinikíiă* „tablă subțire", *lămărină* „tablă groasă, ca un azbociment". Ambele materiale, deși rar întrebuințate, erau cunoscute și în *M* cu aceeași denumire. Zidul din cărămidă, dar mai ales din chirpici (ALR II, h. 242) este răspîndit în *Ce* : 012', *Lu, Oș*=*cărămidă*, pl. *cărămíz* „cînd sînt arse în cuptor" și *túlă*, pl. *túle* „cînd sînt nearse" ; *čămúr* „lut amestecat cu paie" (din același material am observat că sînt confecționate și cărămizile nearse din care sînt făcute unele case ale meglenoromânilor din *Ce*).

Pentru alte elemente ale casei, mai notăm : podea (ALR II, h. 237; *M* : *pimíntu* — pentru că podeaua era lipită cu pămînt ; 012 : *dușámea* ; a.p. *pimínt* „pentru că nu era cu scînduri" ; *Ce* : 012', *Lu, Oș, Țr* — *pimínt* — *dușumé* — *dușumeá, parchét*) ; scară la pridvor (ALR II, h. 272 ; *M* : *băsămác* ; *sófă* ? ; 012 : *scáră* ; a.p. : *băsămác* „scara era numai la casa cu etaj" ; *Ce* : 012', *Lu, Oș, Țr* = *scară* — *treáptă*); vatră (ALR II MN 3 868; *M*: *uganíști* ; 012 — ; *Ce* : 012', *Lu* = *ugníști* (cu *băreá* = cu horn) : „mîncarea se făcea pe ugníști la pirostíiă" ; mașină de gătit (ALR II, h. 286; *M* — ; 012 —; a.p. : *péčcă* ; *Ce* : 012' = *péčcă* ; *Lu, Oș*, 012'=*sóbă de gătít* ; *aragáz*).

Mobilierul în *M* era aproape inexistent. Se dormea pe jos, pe *ruguzínă*, peste care se așternea o pătură țesută din lînă (*pálă*) ; drept învelitoare servea o altă pătură (*pucróv*). Capul se rezema pe o pernă umplută cu paie (*căpitón, căpitoán*). Masa joasă, cu trei picioare, din lemn, se numea *siníiă*, iar scăunelul (ALR II MN, 3 904) pe care se ședea: *scand* sau *scăndíșcu* (012: ALR II MN, 3 904), în toate comunele, cu excepția comunei *Țr*, în care se numea *băsămác*, dacă era scund și *stol*, dacă era înalt. Termenul *scand* s-a generalizat însă și la „tinerii" țîrnăcoți din *Ce*. Astăzi, în localitatea pe care am anchetat-o, locuința meglenoromânilor a ajuns la un grad de civilizație și confort comparabil cu cel al locuinței din mediul rural de pe tot cuprinsul țării. Lipsa canalizării în localitate face însă ca numai o mică parte din populația comunei să beneficieze de apă curentă sau de alte instalații dependente de existența acesteia. În schimb, încăperile (cel puțin 3, dar și cîte 5—6) sînt mobilate cu piese

BDD-A24107 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:22 UTC)

moderne. De la p a t u l de pămînt (*pal di pimînt*), pe care l-au găsit în *Ce*, construit în jurul sobei mari de piatră sau de la cel de scînduri (*crival*, 012: ALR II MN, 3 894) din *B*, meglenoromînii au evoluat la patul cu somieră — *dormézã* — şi la *studió*. Bătrînii mai păstrează cîte o ladă veche : *sindúkĭ* (012 : ALR II MN, 3 892) în care-şi ţineau cîndva îmbrăcămintea, dar au şi *şifonier*. Toţi informatorii au aparate de *radio*, iar unii dintre ei şi *televizoare*. Astăzi nu am văzut fereastră (*fireástră*, *ğam*) în *Ce* fără *pérdi* (012 : *pérde*, ALR II MN, 3 903) sau *pirdeá*. După posibilităţile fiecăruia, mobilierul este completat şi cu alte piese: *vitrînă*, *bufét*, *bibliotécă*, *másă* (*de sufragerie*) (*sinĭíu* a dispărut, rămînînd numai în sintagma *la sínĭĭă* = la masă), *scaune* (*scándi* sau *scáuni*, rar), tapisate sau simple, *fotoliu*, *canapeá* (*extensibilă*) etc. Masa (de bucătărie) este acoperită cu *muşámă*, iar cea de sufragerie cu *fáţă di masă*, *meásă* (012' ; *Lu*), *trăpéznic* (*Oş*).

Deosebit de interesantă este şi evoluţia pe care a suferit-o **terminologia agricolă** meglenoromână şi aceasta cu atît mai mult cu cît îndeletnicirea principală a vorbitorilor săi a fost şi a rămas pentru mulţi plugăria (*urăčloác*). Ne vom referi foarte succint la numele cîtorva unelte agricole cu care se executau principalele operaţiuni. În *M* se ara cu *lariţa*[5] sau cu *aratul* (termen păstrat numai în *Hu*), un plug uşor de lemn, cu brăzdar (*pălişníc*) simetric, doar cu un rudiment de cormană, un fel de aripioară laterală a aratrului roman[6], ce purta numele de *ureácl'ă*. După primul război mondial, locul *lariţei* a început să-l ia *plugul*. Diferenţa dintre cele două unelte consta în faptul că cel din urmă, avînd cormană (ALR s.n. I, h. 18) — *peánă* (Lu) sau *tabán* (Oş) — şi brăzdar asimetric, nu săpa, pur şi simplu, pămîntul, dîndu-l în lături, ci tăia şi răsturna brazda. Veniţi în *Ce*, meglenoromînii au continuat să are cu acest tip de plug, la care era înjugat, de regulă, un bou sau un cal. Se semăna cu mîna şi se nivela pămîntul cu grapa de nuiele numită *brănă* sau cu *grápa di ĭer*. Cerealele păioase se recoltau cu secera (*seáţiri*). După colectivizare, agricultorii meglenoromîni au intrat în C.A.P. „cu inventarul viu şi mort". Cooperativa a fost dotată cu *tractoare cu pluguri*, *tractoare cu discuri*, *combinatoare* pentru pregătit patul germinativ, *semănători* (de tipul SU, SUB, SPC 6 etc.), *cultivatoare* pentru prăşitul culturilor prăşitoare, *combine autopropulsate*, *cositori*, *vindrovere* (*nemţoaice*) pentru recoltat furaje etc. Termeni ca *láriţă* sau *brănă* au ieşit din uz, odată cu realităţile pe care le desemnau, trecînd în vocabularul pasiv al vorbitorilor vîrstnici ai dialectului, locul lor luîndu-l termenii neologici răspîndiţi pe întreg teritoriul ţării.

Din domeniul culturii materiale ne deplasăm în cel al relaţiilor sociale şi al societăţii în genere, cu privire specială asupra numelor de **categorii sociale** şi asupra denumirilor folosite în **administraţie**[7], în ideea de a aduce la zi ancheta lui Th. Capidan şi, în acelaşi timp, de a evidenţia relaţia amintită dintre noţiune şi denumirea ei.

---

[5] Cf. Elena Scărlătoiu, *Južnoslavjanskaja zemledel'českaja leksika i ejo raspredelenie na balkanskom areale*, în „Romanoslavica", XXI, 1983, p. 52—58.

[6] Aceeaşi, *On the lexical „model" in the slavic languages*, în RESEE, 1982, nr. 3, p. 319—325.

[7] Cu privire la dispariţia unor termeni din această categorie, cf. S. Pop, *Cum dispar termenii vechi administrativi şi cum se încetăţenesc cei noi*, în „Dacoromania", VII, p. 61—66.

BDD-A24107 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:22 UTC)

În *M* terminologia aceasta era în majoritatea ei de origine turcă — rezultat al multisecularei dominații otomane în Peninsula Balcanică ; ea s-a menținut o vreme și în *B*, pentru ca în *Ce* să dispară sau să se conserve numai în vocabularul pasiv al unor vorbitori. De pildă : a r g a t (ALR s.n. IV, 4 882; *M*: *izmikiár*; 012: *argát*, *izmikĭár* ; a.p. : *izmikĭár*; *Ce* —) ; j a n d a r m (ALR s.n. III, h. 884 ; *M* : *ğăndărmá* ; 012 : *ğăndărmá* ; *Ce* : *ğăndărmá* — *jăndárm* [ieșiți din uz] — *milițián*) ; b o i e r (ALR s.n. III, h. 886; *M*: *beg*; 012 : —; a.p.: *čorbăğoĭă* ; *Ce* : ? *chiabúr*, *mușiér* „azi nu mai există"); ț ă r a n (ALR s.n. III, h. 898; *M*: *cătuneán*; 012: *cătuneán*; a.p. : *cătuneán*; *Ce*: 012', *Lu*, *Oș*=*cătuneán*—*sătean*) ; p r i m ă r i e (ALR s.n. III, h. 901 ; *M*: ? *cunác*; 012 : *cunác* ; a.p. : *cunác*, *primărie* ; *Ce* : 012', *Lu*, *Oș*, *Ţr* = *primărie* ; *Sfat Popular*, iar acum *Consiliu Popular*) ; p r e f e c t (*M* — ; *B*: *prefect*; *Ce*: 012', *Lu*, *Oș*, *Ţr* = *prefect*, *președinte*, *primar* „care este și primul secretar al Comitetului de Partid al comunei, orașului sau județului"); s u b p r e f e c t (ALR s.n. III, h. 893 ; M — ; 012 — ; a.p. : *subprefect* ; *Ce* : 012', *Lu*, *Oș*, *Ţr* = *subprefect* ; *vicepreședinte de Sfat Popular* ; *vicepreședinte de Consiliu Popular*).

Analiza materialului pe care l-am cules pînă la această dată și din care am descris în paginile comunicării o mică parte, ne-a permis degajarea unor concluzii privitoare la perspectiva dialectului meglenoromân vorbit în România.

După opinia noastră, acesta se integrează fără dificultate în sistemul limbii standard datorită, pe de o parte, „nivelării", care se constată la nivelul întregii arii lingvistice românești, consecință a prestigiului limbii literare (standard) și a intervenției permanente a mijloacelor de informare în masă (presă, radio, cinematograf, televiziune), iar pe de altă parte, datorită conștiinței apartenenței la aceeași limbă.

Cea mai conservatoare este generația vîrstnică, mai ales femeile care nu au lucrat și care au circulat mai puțin. Dar și aceasta a renunțat la o serie întreagă de cuvinte, menținîndu-le doar în vocabularul ei pasiv.

Generația de mijloc este mai receptivă la nou, datorită factorilor menționați mai înainte, cît și datorită școlii sau diverselor profesii pe care le-au exercitat sau le exercită vorbitorii ei.

Cei mai tineri dintre informatori sînt și cei care vorbesc mai puțin dialectul, nu numai datorită contactelor profesionale permanente cu limba standard ci, în multe cazuri, datorită căsătoriilor mixte.

În ce privește meglenoromâna vorbită în Dobrogea, ca și cea vorbită în alte zone ale țării noastre, trebuie să arătăm că nu este vorba de o „părăsire" a dialectului, cum credem că ar fi cazul celui vorbit în Grecia ori în alte țări, ci doar de o integrare lingvistică firească a unui dialect istoric al unei limbi, în varianta ei literară.

ABREVIERI ȘI SEMNE CONVENȚIONALE

a.p. = alte puncte de anchetă învecinate cu localitatea Srebărna (pct. 012) — anchetată de Th. Capidan —, reprezentînd așezări populate cu meglenoromâni.

B = nord-estul Bulgariei actuale, în care se află localitățile Srebărna, Bazarian, Dragalina, Durostor, în care s-au așezat, după 1923—1924, meglenoromâni.

Br = Berislav

Capidan, *Mgl.* III = Th. Capidan, *Meglenoromânii*. III. *Dicționar meglenoromân*, București, 1937.

BDD-A24107 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:22 UTC)

Ce = Cerna, jud. Tulcea
Cu = Cupa
Hu = Huma
Lu = Lugunța
Lum = Liumnița
M = Meglenia
Os = Oșani
Russu = I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*, București, 1981.
Tr = Țîrnareca
012' = pct. necartografiat : Cerna cu reprezentanți ai comunei Liumnița.

CONTRIBUTIONS À L'ÉTUDE DU MÉGLÉNO-ROUMAIN PARLÉ DANS LA DOBROUDJA

RÉSUMÉ

Des circonstances historiques que nous n'ignorons pas ont déterminé l'établissement dans le Nord-Est de la Bulgarie, dès les années 1923—1924, puis dès 1940 dans la Roumanie — village Cerna de l'actuel département de Tulcea — d'un important nombre de familles méglénoroumaines originaires de la région de Méglène située au nord du Salonique (notamment des localités Liumnița, Lugunța, Oșani, Cupa, Țîrnareca, Berislav, Huma).

Le dialecte des mégléno-roumains établis dans la Dobroudja a subi d'importantes transformations. La modernisation de la société roumaine a conduit à l'intégration socioculturelle et, implicitement, linguistique, des mégléno-roumains, fait qui se reflète tant dans le vocabulaire que dans la phonétique, la morphologie et la syntaxe du dialecte.

L'auteur a concentré son attention sur le vocabulaire. Dans ce domaine on peut constater, d'une part, la disparition de certains mots ou bien d'une série de mots tombés en désuetude à côté des réalités qu'ils désignaient et, d'autre part, la pénétration de termes nouveaux, provenant surtout de la langue standard. L'approche des doublets lexicaux constitue un autre aspect que la communication s'est proposé de mettre en valeur.

L'analyse des faits de langue permet à l'auteur de conclure que ce dialecte roumain subit un processus d'intégration linguistique assez rapide. Toute une série de facteurs : génération, sexe, formation professionnelle, etc., exercent une influence sur ce processus en lui imprimant un rythme modéré, ou bien au contraire, plus accéléré.

Institutul de Studii Sud-Est Europene
București, bd. Republicii, nr. 13

BDD-A24107 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:22 UTC)